

NŐI REGÉNY

Amit tankönyvek és más közkézen forgó kiadványok fölmutatnak a régi magyar irodalomból, nem sok és egyoldalú: szablyák Szigetvár falainál, sokféle részegek, néhány hitvita címe, „*hol vagy István király*”. Ami az ismeretlenség takarója alatt marad: a mindennapi élet, különösen a női, kert, konyha, betegágy, szoknyasuhogás, „*tombj Kató*”.

Régi irodalmunkból nem hiányzik az, ami nélkül nincs irodalom: „*az élet s minden alakjai*” (Vörösmarty szavaival) – megvan az, megirták, csak föl kell fedezni, kereső lámpással bevilágítva a rejtett zugokba; amihez persze olyan szemléletre van szükség, mely nemcsak a szépirodalom kanonizált műfajaira meresztli szemét, hanem az írott szó egyéb változataira figyelni sem rest, legyen az levél, perirat, gyászbeszéd, diákdéavajság, akár egy vagyonelejtár, bármi, ami életet őriz, ami becses emlék akkor is, ha nem irodalomnak szánták, s ami megőrzendő hagyomány, mert nyelvünk króziusi kincseit rejtegeti.

Persze van mulasztása is régi literatúránknak. Túlságosan férfias: harc, himszerelem. Nőiróink voltak, árva Bethlen Kata szépen panaszkodott, de a női élet regényét nem írta meg sem ő, sem más. Számon kérni anakronizmus volna, inkább megpróbálom pótolni. Van miből, csak össze kell szerkeszteni.

(A „regény” fejezetei a következő könyvekből és folyóiratokból valók: ÁRPÁDIA. Szerk. Kovacsóczy Mihály. 1833; Deák Farkas: MAGYAR HÖLGYEK LEVELEI. 1879; Radvánszky Béla: MAGYAR CSALÁDELET ÉS HÁZTARTÁS A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBAN. 1879; Lampért Géza: RÉGI MAGYAR LEVELESLÁDA. 1923; Eckhardt Sándor: KÉT VITÉZ NEMESÚR. TELEGDY PÁL ÉS JÁNOS LEVELEZÉSE A XVI. SZÁZAD VÉGÉRŐL. 1944; Századok, 1869, 1873; Irodalomtörténeti Közlemények, 1892, 1909.)

Lukácsy Sándor

Szerelem

Csáky Pál levele ismeretlen hölgyhöz a XVII. század elejéről

Teljes életem fogytáig való alázatos engedelmes szolgálatomat ajánlom, szerelmes, én édes holtomig való, édes Szerelmem, világi kincsem, lölköm, Édesem, minden Szívem.

Édes írásodat alázatosan vettem. Adja az Úr Isten, szerelmes Szívem, Édesem, hogy holtomig megérdemelhessem. De Szívem és édes Szerelmem, bizony nagy kín csak reménységben lenni, hanem az Úr Isten adná már azt a szerencsés óráját, Szerelmem, Szívem, hogy éjjel-nappal veled élhetnék, halhatnék, szerelmes Szívem. Bizony, Szívem, szerelmedben s szerelmedért csak nem tudok hova lennem. Szerelmes Szívem, alázatosan kérlek, megbocsáss, hogy röviden írok, Szívem, Szerelmem, az német borbély hólyagot akar rajtam vonni, mert édes Szívem, Szerelmem, bizony rosszul voltam az fejemre. Mindazonáltal, Szívem, édes Szerelmem, megadhatja az Úr Isten azt is, talán meggyógyít ő szent Felsége, én szerelmes Szívem. Most semmit nem küldhetek,

mert rosszul vagyok, mindazonáltal el nem felejttem. Ajánlja magát kegyelmedbe, holtig való szeretetedbe, édes kebeledbe
 árva, holtig való rabszolgád

Gróf Csáky Pál

Lánykérés

Bakits Anna levele Mátyás deákhoz, 1586

Fáncsy uram megizené, hogy ő az mi leányunkat, Zsófiát elvinné, ha uram ő kegyelme atyafiúságát és szolgálatját elvenni akarná. De a leánynak nem tetszék. Fáncsy uram igen szorgalmaztatá a dolgot; mi váltig voltunk azon, hogy haladjon, de a leány azt mondotta, hogy ő felfogadta, hogy ez farsangon tudni akarja, kit rendelt Isten neki; három is vagyon szerencséje előtte, azért ha akarják, most adjanak választ.

Mi is bizony mindent meghánytunk-vetettünk magunkban, azt is, hogy az fő ember szűk, és mi halandók vagyunk, az dögös idő körülünk szünetlen vagyon, és minékünk több gyermekeink is vannak; azt is, hogy leányoknak az válogatással mint szokott eltávozni szerencséjük. Így kellett hirtelenséggel választ adnunk Fáncsy uramnak, és neki ígéré ő kegyelme uram leányunkat, Zsófiát; gyűrűt adtak egymásnak. Még semmit nem végeztünk kézfogások felől, hanem most idejöttére halasztottuk Fáncsy uramnak.

Mátkaság

Telegdy Pál levele menyasszonyához, Várady Katához, 1588

Nem tagadhatom, szerelmes atyámfia, mi tagadás benne, én bizony csak alig várnám, hogy az vadságnak immár vége szakadna, és úgy beszélgetnénk egymással, azmint kívánnám. Nem tudom, mindketten micsoda szemérmes planéta és csillag alatt letünk volt, hogy össze nem szokhatunk, és annyi bátorság egyikünkben sem találatik, hogy minden szemérem nélkül egymással beszélhetnénk.

Kérlek, mint énnekem kedvem szerint való szerelmes atyámfiát, édes mátkámat, írj énnekem választ, ha többre nem is immár, akár csak ez egy levelemre. Hiszen nem fáradsz avval meg. Nem is tudja felőlünk senki, úgy küldheted az én inasomtul, kit most Ecsedre küldtem. Ezelőtt is egynéhányszor úgy kértelek levelem által, hogy írj nekem. Nem tudom, mi az oka, hogy ily kemény szívet mutatsz hozzám, mert ha az szemérmetességet veted előmbe, az igen kevés mentség, mert miköztünk immár meg kell annak alunni, és lassan-lassan bátrabban szólhatunk egymásnak, hogysem mint ezelőtt, mert régen ismerjük személy szerint egymást, és jórészt erkölcsünkben is. Kérlek azért, én édes atyámfia, szerelmes mátkám, írj nekem, bizony senkinek nem mutatom, senki is nem látja egyéb nálamnál.

Az te mindennél jobb akaró atyádfia, szerelmes mátkád

Telegdy Pál

Hozomány

Anno 1743. november 6-án Berettőben jegyzetem fel, hogy leányomat, Aiszdorffer Zsuzsánnát férjhez adtam Brezinai Tamás vóm uramhoz, mit adtam neki: Gyöngyös fejkötőt, két gyöngyös pártát, kilenc arany boglárt, hajnyomtatónak; melléje tizenkét aranyból álló arany láncot. Háromszorra való fülbevalót; egyet gyémántost, kiért adtam kétszáz rénes forintot, másikat rubintost, harmadikat gyöngyből körtvélykét. Nyakra tizenkét sor orientális gyöngyöt; más rendbeli hat sor nagy arany nyakszorítót, szederjes kövel; mellre valót, gyémántos nagy rózsát; kézre huszonnégy aranyból álló arany láncot, vörös klárist is, vörös kláris övet, más ezüst övet, harmadikat királyszín selyem övet. Aranyos szoknyát, ahhoz vállt is aranyos matériából, nagy arany csipkével; más fehér fényes szoknyát, három sorba apácavarrás ezüsttel, arannyal s mindenféle selyemmel; közötté három sorban arany kötés, ahhoz vállt is aranyos matériából; harmadika vörös karmazsin új előruhával, nagy öreg ezüst aranyos csipkével, ahhoz kék bársony váll; negyedik: zöld szoknya, ahhoz zöld aranyos váll; ötödik: narancs színű új atlasz, ahhoz váll is olyan; hatodik szoknya; királyszín virágos atlasz, magyar csipkével, ahhoz királyszín bársonyváll is; hetedik: mindennapra új kék félselyem kamuka; nyolcadik: bomba bűdöskőszínű szoknya; két új mente, egyik selyem matériából, nyusztal prémezett, arany kötéssel, másik barackszínű posztóból, paszamánynyal. Adtam egy mentének angliai posztót és egy szoknyának tarka selyem vörös matériát, kamuka superlátot, paplant is olyat, más mindennapra paplant; alsó ingvállat, egy: vörös tafotán varrott ezüst arannyal, másik: sziléziai gyolcon, karmazsin selyemmel varrott; ahhoz tisztességes fehér ruhát, amint nemesember gyermekét illeti. Abroszt, asztalkendőt, szegre való kendőt, vánkos-hajat, alsó és felső lepedőt, tizenkét ezüst kanált, tizenkét óntálat, tizenkét tányért, két ón gyertyatartót. A bártfai házat, tizenkét borszékkel, faszékkel, asztalokkal. A hátulso házban kemencében nagy réz fazekat, egy réz katlant, akiben szoktak, mikor sert főznek, komlót főzni. Vasas szekeket, négy béres ökörrel, boronával s ekével, négy tehenet, holmi apró házi edényre tizenkét magyar forintot. Hús köből vagy talán több gabonát, búzavetést, földet őszi alá; a sógorommal levő osztályból kitetszik, mennyi szántóföldeket és réteket, nemkülönben kerteket is birtam, azokat egészen odaadtam, s azonkívül egy majorházat; félföldelű házacskát is adtam; három gyűrűt, egyik gyémántos, kilenc kövel, más zöld smaragdos, harmadik rubintos.

Árva Lipóczi Keczer Judit

Lakodalom

Jegyzék a Nyáry Krisztina menyegzőjén, 1618-ban elfogyasztott étel-italról

Gyömbér – 15 font

Fahéj – 4 font

Szerecsendió – 1 font

Mandula – 25 font

Tengeri szőlő – 32 font

Mazsola szőlő – 10 font

Nádméz – 40 font

Bárány – 60

Juh – 241

Borjú – 20

Malac – 50

Kappan és Tyúk – 310

Lúd – 75

Tojás – ezer

Mindenféle konfektumbul – 16 font	Császármadár – 70
Narancs – 100 darab	Süketfajd – 2
Fehér liszt – 21 szapu	Nyúl – 50
Középső liszt – 35 szapu	Szarvas – 2
Cselédnek való liszt – 16 szapu	Őz – 1
Bor, először 7 hordó	Csuka – 55
azután még 11 hordó	Ponty – 169
Ser – 160 akó	Pisztráng – 100
Ökör – 17	Fehér hal – 500
Héring – 600	Írós vaj – 29 icce
Borecet – 6 akó	Zab – 283 szapu
Serecet – 2 akó	Széna – 60 szekér
Szalonna – 8 oldal	Szalma – 100 szekér
Főtt vaj – 54 icce	

Táncnóta a XVII. századból

Esterházy Páltól

Fényes palotákban, ékes kőfalokban
Vigadjunk,
Vetett asztalhoz járuljunk,
Malozsa borokat igyunk.

Az soproni bort is, ha előhózzák is,
Nem bánom,
Jó kedvvel azt is megiszom,
Barátaimat is jól tartom.

Hozzanak jó étket, de nem túrós étket,
Házunkban,
Légyen részünk az sült lúdban
Avagy kövér pókahúsban.

Keljünk föl asztaltól, ha jóllaktunk bortól,
S táncoljunk,
Szóljon hegedű, sétáljunk,
Dudás is bógjön, mullassunk.

Gyer, járjunk egy táncot, ki ne lásson gáncsot,
Lassacskán,
Ugorjunk bizvást vígacsán,
Lábunkat rakjuk cifrácskán.

Fordítsd már az táncot, s vonj szép oláh táncot
Ékesen,
Hadd járjuk ezt is elmésen,
Sőt igen kellemetesen.

Magyar táncot vonhatsz, te dudás is fújhatsz
Immáron,
Az közrend is hadd táncoljon,
Innét senki ne oszoljon.

Kobzos ide járulj, engem el ne árulj
S muzsikálj,
Pöngesd húrjaidat s itt állj,
Lássad, senkit meg ne tréfálj.

Trombita, dob szóljon, vigasság hadd folyjon
Ez házban,
Légyen minden vigasságban,
Senki nem lesz szomjúságban.

Keresztelő

Darholcz Kristóf meghívó levele, 1598

Bizodalmas uram és szerelmes atyámfia, hiszem, hogy kegyelmednél immár nyilván vagyok, hogy Isten minket házasságunkban megáldja, és az feleségemet egy fiú magzattal meglátogatta, melynek megkeresztelésére napot rendeltünk, ez jövő húsvét nap után első vasárnapot az régi kalendárium szerint, demecsei házamnál. Kérem ez okáért, hogy kegyelmed azon a napon reggel legyen az én demecsei házamnál, kit hogy kegyelmed meg nem cselekednék, az jó atyafiság helyt nem adna, Isten is bánná. Nagy bizodalomom vagyok, hogy kegyelmed eljő még az napnak eleire, kire igen kérem kegyelmedet.

Asszonyi foglalatosságok

A konyhában

Ételrecept a XVII. századból

Májusban köll szedni azt az gyökeret, kit kukuriknak hínak, egy dézsával; azt szépen meg köll tisztítani, vízben köll áztatni egy éjjel, de ha reá érkezhetsz, az nap elvégezhetnéd, annál jobb. Meg köll vagdalni apróra, és az minémű vafazékban égetik az égettort, abba köll tenni. Megirányozhatod: ha nagy a vafazék, kétszáz tyúkmonyat köll vened, azt igen meg köll főzni, csak az fejerit köll kivenni az tyúkmonynak, igen meg köll vagdalni apróra, egy cipó fejer kenyérnek az bélit köll belétenni, apróra szakasztani, két limoniát köll bele apróra metéltni, három diónyi nádmezet köll belé tenni, kecsketejet rátölteni, úgy égetni.

A pipereasztalnál

Morocz Erzsébet levele Radvánszky Györgynéhez, 1684

Isten sok jókkal áldja meg kegyelmedet ezen levelem által. Akartam kegyelmedet megtalálnom, kérvén szeretettel: azminémű Afrozia vizet ígért kegyelmed énnekem, azon vizet ezek alkalmatossággal, egy kevés rózsavízzel együtt, megküldeni ne neheztelje.

A gyerekszobában

Lorántffy Zsuzsánna levele férjéhez, Rákóczi György fejedelemhez, 1621

Az gyermek állapotja felől kegyelmednek azt írhatom, hogy tegnap három óra tájban az gyűjtvány hideg kezdte lenni, de Isten kegyelmességéből megint csakhamar elállott róla. Az doktor eléggé biztat, hogy addig el sem megyen, míg jó állapotra nem hozza az gyermeket. Igen gelesztásnak mondja lenni és arról is italt csinált, s minden nap azt adjuk innia; reá felelt, hogy kiveszi belőle azt is.

A virágoskertben

Forgách Zsuzsánna levele anyjához, 1600

Szerelmes Asszonyom anyám, meghozá igen szépen az kegyelmed követe az rózsabokrokat, kiket, ha Isten éltet, meg igyekezem szolgálnom kegyelmednek, mint szerelmes asszonyomnak anyámnak. Bizony mindjárást azmint elhozták, én is szépen elültettem, és ha Isten azt adja érnünk, hogy virágozni fog, az én szerelmes uram az kegyelmed egészségéért meg akarja az virágát viselni. Én édes szerelmes asszonyom anyám, azonképen az szőlőt és barackot meghozták, kit nagy jókedvvel az én szerelmes urammal egyetemben elköltünk, kegyelmed jó egészségéért.

Házastársi figyelmességek

Bakics Anna levele férjéhez, 1556

Szolgálatomnak utána, szerelmes uram, nagy szívem szerint kívánom hallanom, hogy az Úr Isten te Kegyelmedet jól vitte Pozsonyba, én hála Istennek jól jöttem haza. Kegyelmednek egyéb újságot nem küldöttem, hanem valami két ludmonyát küldtem Kegyelmednek. Továbbá szerelmes uram, kérem Kegyelmedet, hogy kegyelmed ve-gyen apró gombot harmincat az én spanyol köntösömre, feketét, mert egyébként kész volna, csak annak hijával vagyon. Kérem Kegyelmedet, szerelmes uram, hogy küldje el Kegyelmed az gyöngyöt, és az zöld selymet el ne feledje.

Ha vétkes az irás, Kegyelmed megbocsássa, mert estve nagy sietve írtam.

Milyen legyen a jó asszony?

Ismeretlen költő verse a XVII. századból

A jó gazdaasszonyt, ékes háziasszonyt, ha ki meg nem esmérted,
 Senkitől, mint tőlem, csak nézd ez énekem, hamarébb meg nem érted,
 És amiket rólok énekemben szólok, tudom, meg is engeded.
 Tudja a jó asszony, hogy ő csak alacsony férje böcsüje nélkül,
 Kit ha minden módon ő magához nem von, fél, hogy ő tőle elhül,
 És osztán élteben nem férhet kedvében s marad reménytelenül.
 Soha ennek nyelve férje ellen kelve senkitől nem hallatik,
 Ha mit mástól hall is, sajnálja még azt is, s rajta igen bánkódik,
 Hogyha pedig lehet, rossz hírt is eltemet, mert néki sem jól esik.
 Nem nyitja úgy száját, férjének orcáját, hogy azzal megpirítsa.
 Vendég hallatára nem morog urára, akkor nem is búsítja;
 Hogyha mi nem tetszik, inkább várakozik, vagy csak titkon megsűgja.
 Ha indul haragra, nem szak ő urára csúfondáros titulust,
 Maga mérsékelve száll csendes elmére, mert szereti a virtust,
 Tudja, hogy a dagály ártalmasb akadály, mint a részegítő must.
 Nem hívja Jánosnak, Lukácsnak vagy Pálnak, midőn ötet szólítja,
 Te s tu beszédekkel, vagy ami ezekkel egyez, nem szomorítja,
 Ellene nem dül-fül, nem is nézi rútul, sőt soha meg nem szidja.
 Ha eszébe vette, hogy a férjét érte valamely felől rossz hír,
 Ő sem vigad akkor, bár legyen közel bor, de szívében csaknem sír,
 Míg pedig férje vig, ő sem komor addig, de vidám elmével bír.
 Ő kétszer hat napon, vagy minden szombaton férje lábát megmossa,
 Ha van szolgálója, annak parancsolja, hogy azt el ne múlassa,
 Ha pedig főasszony, parancsol nagy gyorsan, s leszen arra inasa.
 Így keresi kedvét, ha szereti férjét, urának a jó asszony,
 Sőt ha nem szereti, úgy is elköveti, hogy jó hire maradjon,
 Mert a becsületnél s a csendes életnél nincs nála nagyobb haszon.
 Férje távol lévén s vendége érkezvén, velük egy széket nem ül,
 Hanem magányosan, külön való padon, de mégis asztalnál ül,
 Kivált ha ifjú rend, ki házához menend, mert gyanúságot kerül.
 Kelletlen vendégek oda hogyha mentek urának kedve nélkül,
 Minthogy sokan vannak, kik hasat hizlalnak minden szemérem nélkül,
 Hosszú konyhát nem üt, hanem tyúktojást süt s maga dologhoz készül.
 Ha mi félszegséggel, vagy mi betegséggel férje látogattatik,
 Nem búsítja azzal, hogy az Isten által bűnéért verettetik,
 hanem éjjel-nappal szorgalmatossággal mellette forgolódik.

Féltékenység

Révay Erzsébet levele Radvánszky Jánoshoz, 1706

Ma vettem levelét, kiben azt írja az én uramról (kit elmúlt hétfőn a trencsényi hévízhez vártak), hogy azonnal erre felé indul, de ha csak oly formán bánik velem, mint Kassán, bizony inkább akarnám, ha ott lakna, de ha eljön, kegyelmed bölcs tanácsához alkalmaztatom magamat. Látja Isten, attól félek, eszéből ki ne forduljon svalami gyalázatos halált magának ne szerezzen, kitől Isten óvja s oltalmazza. Nem is csudálom, hogy elidegenedett kegyelmedtől, és egy jóakarója sincsen. Oly idegenséget szerzett szívemben, kit hosszas bujdosása sem vihetett végbe; ha tovább ezt cselekszik, bizony nem házastársamnak, de ellenségemnek tartom. Raksányi Zsigmondot, az ifjat, Lip-tóba küldtem, végére járni, ott van-e Okolicsányi Mihály urammal; ha ott van, vegyék ki belőle: miért jött? s mit hozott? Bárcsak azt a levelet megkaphatnák, azkit a kurvájától hozott, mindjárt megzaboláztatnék vele. Én bizony nem kínoztatom magamat tovább; vagy mondja meg, mi vagyon szívén, vagy hagyjon el. Inkább kívánok magános életben Istennek szolgálni, hogysen mint véle bűnt vallani.

Ezen leveletem, kérem, szakassa el, ne jusson más ember kezéhez. Ma érkezően Bócz Gáspár, azt beszéli, hogy uram ide hozza feleségét s fattyait, hogy taníttassuk és neveljük őket. Nem tudja a hamis kutya, hogy készebb volnék meghalni, mintsem uram fattyaira és kurvájára nézni.

Parázñaság

Tolvaj Borbála kötelezvénye 1711-ből

Én, ifjabbik Tolvaj Borbála adom tudtára mindeneknek, valakiknek illik, hogy én megvetvén mind hazámnak, mint Istennek törvényét és parancsolatit, elfelejtkezvén az én jó hites uramhoz, nemzetes vitézlő Krucsay János uramhoz ő kegyelméhez a szent házasságnak kötele által összeszövetkezett hites állapotomról s tartozó kötelességemről, testnek és az ördög incselkedéseinek s kívánságinak inkább, hogysen Isten parancsolatának kívánván engedelmeskedni, bizonyos esztendőktől fogvást nem kerülvén a sok rossz társaságokat, sok rendbeli irtóztató és Istent méltó haragra indító parázñaságnak undok fertelmes vétkeivel életemet megfertőztettem vala, mely gonosz, égbe kiáltó mocskos életemet az én jóéletű keresztény uram, nemzetes vitézlő Krucsay János uram nem szenvedhetvén bennem, mint rosszéletű feleséget (szabad lévén velem) megfogatván, a kisvárdai várban árestombban tartatott, és a vármegye törvényszékén sok parázñaságaimat nemcsak elegendő tanúkkal megbizonyította, sőt törvényesen fővételre való szentenciám is prononciáltatott. Mely ellenem méltán kiadott szentenciának exekucióba kellett volna menni, de interveniálván mellettem a nemes vármegye, nevezett jó uram Krucsay János uram őkegyelme meggráciázott, s életemet meghagyta és magához vett. Azért én az én nagy irgalmú Istenem előtt alázatosan fogadom, és annak szent malasztja által ígérem és kötelezem magamat, hogy undok és fertelmes vétkeimért egész holtom napjáig való töredelmes penitenciar-tásommal életemet megjobbitom, és nemhogy többé azon vétkekbe esném, sőt még azoknak alkalmatosságától, gyanúságától is, nem különben rossz szóktól, vénasszonyok, ámitók, kerítők, részegesek és rossz életben evezők társaságától magamat töké-

letességgel elvonom és megoltalmazom. Uramat nemcsak megbecsülöm, sőt magam jámbor, tökéletes jóviseléssel, eddig való vétkeimet is ő kegyelmével elfelejtetni igyekezem, őkegyelme ellen való járással, zúgolódással, visszafelelgetéssel, gondviseletlenségemmel, pazarlással, durcássággal és egyéb haragra indító állapotokkal soha többé meg nem bántom, sem meg nem szomorítom.

Tudós nők

Telegdy Kata levele Sennyey Annához, a XVI. század végéről

Szerelmes Asszonyom, a kegyelmed mesterségesen gondolt, jó akaratjából formált és bölcsességesen írt levelét megolvastam, kibem úgy gyönyörködöm, mint az gyöngyhalászok, mikor hálójok gazdag szép prédával megtelik gyöngyökkel. Azok között alig hiszi örömben, melyiket kaphassa, tegye kebeliben, avagy mint az szép parlagon sétáló kis nyulakat kik nagy mulatsággal vadásszák ebekkel, mikor félésekben egynéhányat látnak, véletlen találhatnak, ő nagy örömben nem tudják, hamarban melyiket költhessék, indítsák úzásban. Avagy csak házunknál (tudom, voltál annál) mikor kerteskémbe megyek be kedvembe, hogy ha megtekintem, melyeket két kezem ültetett vagy vetett az sovány homokban, nem tudom, melyiket szakasszam előbb. Így én az kegyelmed gyönyörűséggel, hozzám való jóakaró szeretettel megrakott levelét olvastatván, ugyan nem tudom, melyik részibe gyönyörködtessem szívemet, vagy melyik részit vegyem elő, kire választ írjak. Látom, szerelmes Asszonyom, és értem, hogy immár kegyelmed Pallas és Minerva istenasszonynak kedvét találta, szép füvekkel, fákkal, virágokkal, zúgó, csorgó folyás mellett sok szép szavú, kiterjedt szép ágú és gyönyörködtető fákon nagy ékesen szóló madarakkal, megékesített forrással, szép kúttal, mint egy áldozattal, holott fürödjenek tisztelven szép barlanggal, kiknek tudom, hogy az kegyelmednek énhozzám való szeretetiért kegyelmed engem is esmeretibe, kedvibe juttat. Noha az szép forrás, feredés, tisztaság, erdei szép barlang, hegyeken-völgyeken multság, nyájasság nem Pallast, Minervát, hanem csak Dianát illeti mint asszonyát; mert Pallas, Minerva kulcsos városokat laknak, erdőket, hegyeket, völgyeket, mezőket nem járnak. De ezeket csak az köztünk való multság kedvéért írtam, csak hogy az kegyelmed szekretáriusa ne állítsa, hogy csak az forrás mellett laknak az poéták. Mert sütnék az homokba is néha tikmonyát, noha csak ritkán.

Anyai intelem

Zsigér Anna levele fiához, 1584

Ezelőtt írtam vala bővebben, fiam, kit nem tudom, ha megadták-e vagy nem, azért most is azon kérlek az Úr Istenért, hogy mindenkor előtted legyen az Istennek félelme, és az keresztyén jámbor életbe tartsad magadat, mert tudod azt, hogy akik az gonoszágért Istennek büntetésébe esnek, nehezen szabadulnak az ő ostorától. Másodszor arra kérlek, én édes fiam András, hogy ha az Úr Isten meg adja érnetek, hogy közel lesztek egymáshoz, legyetek egymást szerető atyafiak, hogy mikor az földbe feköszöm is, nyugodalommal lehessenek és nyughassam az ti Isten szerint való életek miatt.

Özvegyi sors

Hédervári Anna levele fiához, 1668

Édes fiam uram, kérem kegyelmedet az Istenért is, válasszon egy hetet avagy kettőt és jöjjön ide arra a nyomorult osztályra, mert lehetetlen dolog, hogy immár tovább legyek együtt az Mihály fiammal és Zsigával, mert engemet nem úgy bölcstlenek, mint anyjokat, hanem szolgálónál is alább, semmiben szómat nem fogadják, cselédemet undokul szidják, öléssel fenyegetik, sőt nemcsak az cselédemet, hanem még az én szegény árva két leányomat is, hogy ha én meghalok, meglátja minden ember, mit fognak velük cselekedni. Valamit akar mindkettő, azt cselekszik; teli pince boromat Isten tudja hová tették, csak hogy ötven forintnál többet kezembe nem adtak; ha számot akarok venni tőlük, még ők haragusznak; ha magam káráért szólok, mindjárt cselédemre támad mindkettő, minden cselédem búcsúzik miattok. Szegény üdvözült uram miatt nem volt annyi törődésem, mint ő miattok ez kis idő alatt.

Betegség

Máriássy Kata levele fiához és vejéhez, 1707

Szerelmes s kedves gyermekim! Most is csak az ágy fenekét nyomom, nehezen esik szólanom, balkezem felől való tagjaimat nem birhatom, annyiból könnyebbséget érzem, hogy székben az háznál helyről helyre magamat hordoztatom s ételhez s italhoz meglehető appetitusom vagyon, mivel pedig tokaji bornál másféle bort doktor uram inni meg nem engedi, ártalmamra lévén másféle bor, olyat pedig itten sehol nem kaphatok, kegyelmeteket felettébb igen kérem, ha valaha kívánt jót tenni velem, most igyekezzen ezen, mentől hamarább s mentől jobb tokaji bort öt vagy hat átalaggal szolgáltatasson számomra.

Gyászjelentés 1681-ből

Valaminthogy az halandók közül senki az szomorú halált mint bűnnek zsoldját el nem kerülheti, úgy az mi kegyelmes asszonyunk és édesanyánk helyett való napánk is, néhai méltóságos Báthory Zsófia fejedelemasszony, az néhai boldog emlékeztű második Rákóczy Görgynek, Erdélyországa fejedelmének megmaradott özvegye, életének 51. esztendejében, az elmúlt esztendőben, Szent Iván havának 14. napján, sok keserves óhajtozási, szent sakramentumokkal való élése és egy heti betegsége után lelkét az ő teremő Istenének ajánlá. Melynek meghidegedett testének eltemetését böcsületes úri főrendek tetszéséből rendeltük szabad királyi Kassa városában, megemlített méltóságos édesanyánk, napánk ónagysága által épített páter jezsuiták templomában, ez jövő Bójtmás havának 16. napjára. Kegyelmeteket azért böcsülettel kérjük, ez temetésbeli solemnitásán néhai méltóságos, böcsülettel való jóakarójának, magokat reprezentálni ne terheljék. Kegyelmetek jóakaróját kívánjuk örvendetesebb dologban böcsülettel megköszönni, s kívánt választát kegyelmeteknek elvárjuk.

Zrinyi Ilona

Halotti beszéd a jó asszonyról

Elmondattott Mara Lőrincné Dániel Kata temetésén, 1795. március 8-án,
Kolozsvárt, Szilágyi Ferenc református pap által

Mely sok hosszú és kellemetes tulajdonságú plánta a jó feleség! De kár, hogy ritka helyt terem, hasonlatos lévén a szőlőhöz, mely kedves gyümölcsöt, édes bort oly bőven, hogy a költségen sfáradságon kívül gazdag nyereséget is hajtson, nem terem akármely helységben. A jó feleség, kiből több legyen a haszon, mint reá a költség, s emellett kedvességet, vidámságot okozzon virtussa gyümölcseivel, szintén nem akárhol s könnyen találtatható. Hol vagyon tehát ezen hasznos plántát hozó termékeny tartomány? A kegyes, szorgalmatos anyának kertében nevededik azon szőlővessző, melyből idővel ama titkos termő szőlő, a jó feleség leszen.

Ami példabeszéd, hogy a leány a pad alatt is felnő, csak az ő hirtelen növényéből vette eredetét, de nem azt teszi, hogy akármint neveljék, mégis jó feleség lesz. A legnagyobb szorgalmatossággal és vigyázással kell övele bänni, mint a jó szőlővel. A férfiú, mint kemény természetű gyümölcsfa, akárhol megterem, még a csupasz kősziklán s a tenger közepén is. A gyengébb nem azonban a szorgalmatos dajkálkodás legkisebb része elmulasztásának is keserves következtét érzi. Oh mely sok anyák sirathatják ezen okból elenyészett reményéseket! És mely sok férfiak isszák az ő miattok egressé maradott szőlőnek keserű borát!

Hallátok eddig a jó feleség és a termő szőlő között való hasonlatosságot, ennek helye és művelése módjában. A művelés után haszonvétel következik. Megvagyon itt is a hasonlatosság. Palesztinának lakosi szőlővel szokták házaikat körülplántálni. A szőlő, virágjában lévén, bétölti a házat kedves illatjával. De a szép hír kinyílt virágjában lévő értelmes feleség hathatósabb még a drága kenet illatjánál is; előzi a rágalmazás és irigység bűzhödöt mételetét, élesztésére vagyon férjének, gyermekeinek, háza népének, és minden jóknak gyönyörűségére. Kedves, kellemetes illat!

A háznak ablakára felfutott szőlő gyönyörűségét továbbá a szemnek is. A házban levők örömmel nézik, a mellette kívülről elmenők kedvekre szemlélik. Ilyen a jó feleség férjének házában. Örvendezve húzza magára minden mozdulásakor annak tekintetét, sőt nehezére esik, ha szüntelen előtte nincsen, mert ilyenkor, mint a párjától eltévedt gerlice, a búsulás száraz ágára száll. Az ilyen feleséget férje, távollétében utána való sóhajtozásával, együttlétében szeméből kitetsző örömeivel dicséri.

A szőlő beárnyékozván a házat, kirekeszti belőle a napnak hévségét és kívánatos hívséget csinál. Hasznos plánta tehát, kivált nyári időben. Már e tekintetben annyival drágább dolog a jó feleség, hogy az időnek minden szakaszában lehet élni ebbéli hasznával. A fájdalmak és nyomorúságoknak hévsége, bánatok és keserűségeknek hervasztó ereje az emberre akárhol és akármikor reá süthetnek. Ezekről őket megoltalmazni vagy megenyhíteni nincsen a jó feleségnél hathatósabb eszköz. Ilyennel áldatik meg a férfiú, aki féli az Urat.